

УДК 332.3:336.717.111

Павліха Н.В.,
*д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин та управління проектами*
Хоміук Н.Л.,
молодший науковий співробітник
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ПЛАТЕЖІВ ЗА КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЛЯМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Pavlikha N.V.,
*dr.sc.(econ.), professor, head at the department of
international economic relations and project management*
Khomiuk N.L.,
junior researcher
Lesya Ukrainka Eastern European National University

THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF TRANSFORMATION IN PAYMENT SYSTEM FOR THE USE OF AGRICULTURAL LAND

Постановка проблеми. Формування науково-обґрунтованої системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення виступає передумовою трансформації земельних відносин. Соскін О.І., розкриваючи модель трансформації податкової системи в Україні, справедливо зазначив, що чинну податкову систему потрібно не реформувати, а трансформувати [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем платності сільськогосподарського землекористування приділено увагу таких вчених, як П.М. Боровик, А.Г. Мартин, М.Г. Ступень, Л.Д. Тулуш, М.А. Хвесик та ін. Детальний аналіз результатів останніх публікацій стверджує про їх вагомий значимість та одночасно засвідчує доцільність продовження дослідження процесу трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу концептуальних засад трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення покладено реалізацію механізму та застосування заходів, комплексна дія яких має синергетичний характер, акцентуючи при цьому увагу на ефективності існуючої системи платежів.

Трансформація системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення – це процес кардинальних перетворень у системі платежів за користування землями сільськогосподарського призначення, спрямований на оптимізацію даної структури платежів з метою їх раціонального використання та охорони.

На нашу думку, принципові положення трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення полягають у наступному:

- трансформуючи систему платежів за користування землями сільськогосподарського призначення, потрібно виходити з того, яку частину свого доходу з використання даних земель землекористувач здатний віддати державі, а не з того, яка частина у нього може бути стягнута фіскальним методом;

- система платежів за користування землями сільськогосподарського призначення повинна формуватися таким чином, щоб стимулювати процеси їх раціонального використання, відтворення та охорони, забезпечуючи процес розширеного суспільного відтворення;

- система платежів за користування землями сільськогосподарського призначення має враховувати передусім інтереси добросовісних землекористувачів (юридичних та фізичних осіб), а не тих осіб, які паразитично споживають земельний ресурс;

- застосування диференційованого підходу до формування плати за землю, враховуючи якість земель сільськогосподарського призначення, їх цільове призначення та використання, доходність землекористувача;

- розробка та реалізація системи управління доходами та витратами в сфері користування землями сільськогосподарського призначення, включаючи реалізацію функцій прогнозування, регулювання, мотивації, моніторингу та контролю.

На рис. 1 зображено механізм трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення. Даний механізм передбачає застосування спеціальних інструментів, методів, форм, спрямованих на оптимізацію структури системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення.

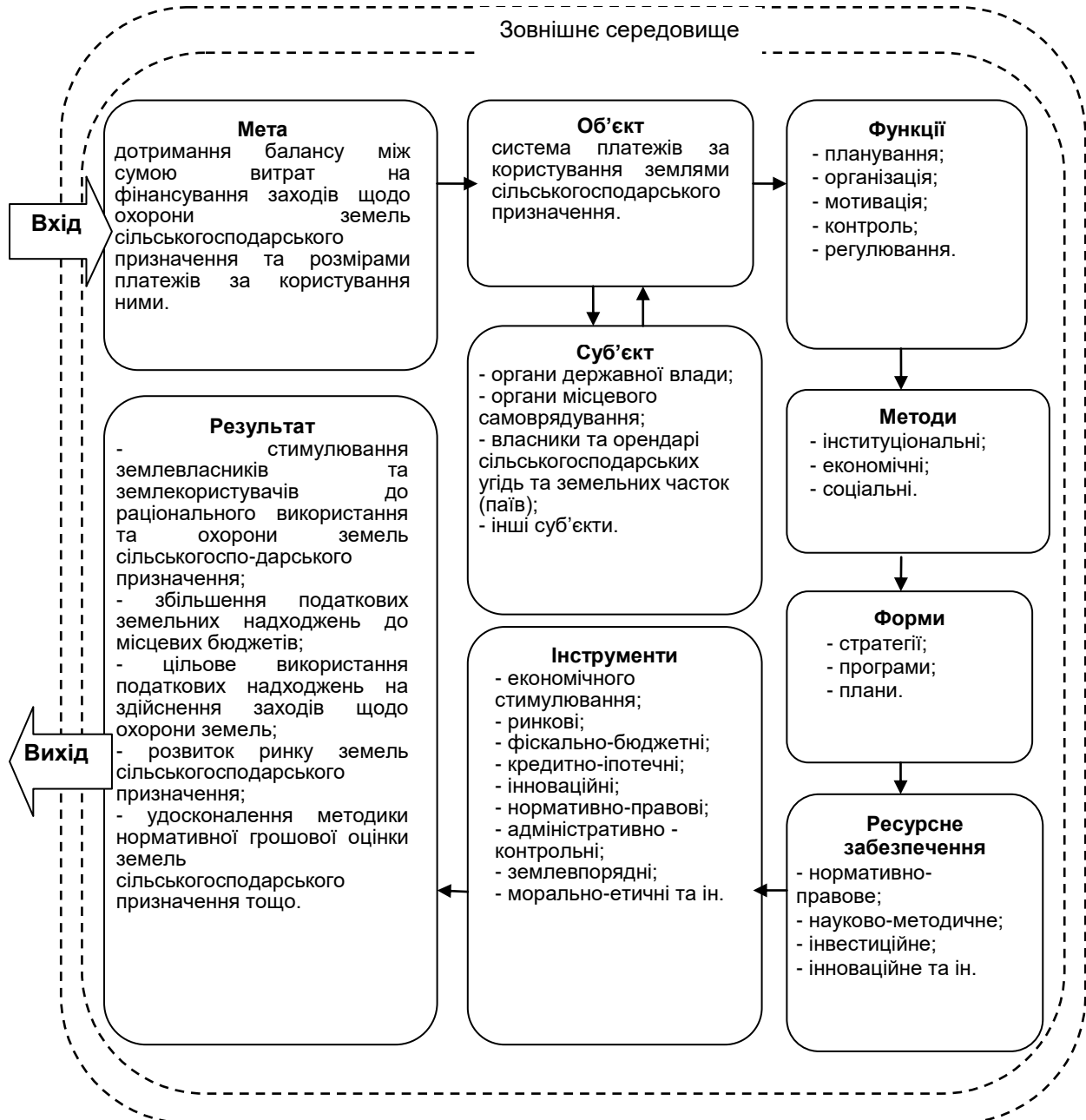

Рис. 1. Механізм трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення

Джерело: розроблено авторами

Суб'єктами механізму трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення є органи державної влади і місцевого самоврядування; власники та орендарі сільськогосподарських угідь та земельних часток (паїв); інші суб'єкти.

Даний механізм може бути практично реалізований за допомогою розробки загальнодержавної програми використання та охорони земель, планів, удосконалення існуючих стратегій, регіональних

програм, що передбачає використання еколого-економічного інструментарію, тобто функцій, методів та інструментів управління.

Інструменти економічного стимулювання (державні субсидії, податкові пільги) є найбільш дієвими заходами заохочення землекористувачів до ефективного використання та охорони ґрунтів. Найбільш актуальним на сьогоднішній день, на нашу думку і думку науковців ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», є розвиток та використання саме цих інструментів, без активного та цілеспрямованого використання яких досягти екологічного балансу в земле-, так і загалом в природно-ресурсній сфері неможливо [2, с. 24].

На нашу думку, в основу трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення покладено наступні заходи:

1. Формування єдиного податку на нерухомість шляхом поєднання земельного податку та податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки.

Об'єктом оподаткування даним податком слід визначити землі та споруди, які на них знаходяться. Це дозволить максимально змістити податковий тягар у бік земельної ренти, що сприятиме залученню інвестицій [3]. З 2015 року плата за землю (земельний податок, орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) включена до складу податку на майно. Це дає підстави відносити землі сільськогосподарського призначення до об'єктів володіння та оподатковувати податками на власність.

2. Переведення орендної плати за користування землями сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності з майнових платежів до рентних.

Науковці [4] наголошують на тому, що договірний характер орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності є неприйнятним для податків. Але, на нашу думку, значні надходження від нього (пов'язані із тим, що більша частина земель сільськогосподарського податку в Україні надаються саме в оренду, а не у володіння), що перевищують надходження від земельного податку, виправдовують те, щоб даний податок не виключати із податкової системи, а лише перевести у ренту плату за користування земельними ділянками державної та комунальної власності.

3. Застосування диференційованих ставок до оподаткування земель в залежності від оцінки їх якості та призначення.

Наприклад, у деяких країнах (в Швеції, Великобританії, Австралії, Голландії) землі, що належать сільськогосподарським підприємствам або приватним особам, повністю звільнені від оподаткування [5], хоча спеціалісти вважають, що оподаткування сільськогосподарських угідь призводить до більш ефективного їх використання. Прикладом застосування диференційованих ставок до оподаткування земель в Україні є єдиний податок четвертої групи, згідно якого ставки податку залежать від виду сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ та багаторічних насаджень) та місця знаходження земельної ділянки (у гірських зонах, на поліських територіях, закритому ґрунті або знаходяться на інших територіях, які не входять до перерахованих вище).

4. Введення податку за монопольне використання земель сільськогосподарського призначення.

Монополізація земельних угідь призводить до занепаду малого та середнього бізнесу на селі, фермерства. Тому вирішення даного питання є актуальним в наш час. Тулуш Л.Д. пропонує введення податку за монопольне використання угідь, який передбачає обмеження по площі в розрахунок на одного землекористувача та афілійованих з ним структур і запроваджується з метою недопущення монополізації земель [6]. Зазначимо, що введення даного податку дозволить запобігти процесам монополізації землекористування, формуванню надвеликих господарств (латифундій, агрохолдингів тощо).

5. Запровадження стягнення штрафних платежів за використання земель не за цільовим призначенням.

В Китаї введений податок за використання сільськогосподарських земель не за призначенням. Цим держава встановлює бар'єри для виведення сільськогосподарських земель з обігу. Ми погоджуємось з думкою Боровика П.М. [7, с. 11] про запровадження штрафних платежів за використання земель сільськогосподарського призначення не за цільовим призначенням; за переведення їх в іншу категорію (для здійснення договорів купівлі-продажу, адже на здійснення даних трансакцій накладений мораторій).

6. Здійснення контролю за договорами емфітевзису.

Контроль за договорами емфітевзису (терміном договору, оплатою) запобігатиме махінаціям у сфері сільськогосподарського землекористування. Слід також, як і для орендної плати за користування землями сільськогосподарського призначення, закріпити законодавчо мінімальний розмір плати за емфітевзисом (не менше 3 % від нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення) та мінімальний термін оренди.

7. Оптимізація сучасних підходів до визначення спеціальних режимів оподаткування.

Своєрідною пільгою для сільськогосподарських товаровиробників є введення спеціальних режимів оподаткування. В Казахстані об'єктом оподаткування для нарахування єдиного земельного

податку є оціночна вартість земельної ділянки, яка встановлюється державними органами по управлінні земельними ресурсами. У Польщі сільськогосподарська площа визначається у переведених гектарах, які представляють собою одиницю виробництва і відображають здатність сільського господарства до створення прибутків. Об'єктом оподаткування у Білорусі виступає валова виручка.

Досвід країн, які застосовують дані спрощені режими оподаткування, як зауважили Тулуш Л. та Малініна Н., свідчить про необхідність зміни засад побудови єдиного податку для сільськогосподарських товаровиробників – з рентних на прибуткові [6]. Мартин А.Г. та Шевченко О.В. пропонують застосовувати пільговий режим оподаткування (дозволити сплачувати єдиний податок четвертої групи) лише тим землекористувачам, які впроваджують заходи щодо родючості ґрунтів [8].

8. Обґрунтування практики надання пільг в оподаткуванні земель.

Відзначимо, що застосування практики поєднання різних підходів до визначення категорії пільгових платників податку, що характерне для України, спричинює ухилення від сплати податків та податкові махінації. Дослідивши міжнародну практику оподаткування земель, слід зазначити, що існують різні підходи до надання пільг. В одних країнах пільги надаються платникам податку, в інших – об'єктам нерухомості (землям). Відбувається також поєднання одного та другого методів. До пільгових платників податку найчастіше відносяться пенсіонери, інваліди. У більшості країн пільгою користуються об'єкти громадського призначення, землі та нерухомість державних учбових, медичних і соціальних установ. Пільги можуть встановлюватись на певний період, а можуть бути безстроковими. Наприклад, в Угорщині землі, відведені під посадку нових багаторічних насаджень, звільняються від оподаткування терміном на 9 років. Оскільки зазвичай ринкова вартість земель перевищує кадастрову, застосування саме кадастрового методу для визначення бази оподаткування земельним податком можна розглядати як пільгу. Пільгове оподаткування має регулюватися тільки розмірами й термінами сплати платежів і зборів.

9. Забезпечення цільового використання надходжень від плати за землю на здійснення заходів з раціонального використання, охорони та відтворення земель сільськогосподарського призначення.

Суттєвим недоліком у механізмі справляння плати за землю в Україні є те, що його запровадження не забезпечує фінансовими ресурсами заходи щодо охорони та поліпшення земель. Слід погодитись з думкою М. Хвесика про те, що недостатні обсяги фінансування заходів, спрямованих на охорону земельних ресурсів, є однією з найбільш вагомих екологічних проблем країни [9]. Закон України «Про охорону земель» (стаття 24 та ін.) регламентує необхідність прийняття Загальнодержавної програми використання та охорони земель, проект якої тривалий час опрацьовувався, але так і не був затверджений Верховною Радою України [10].

Земельні податкові платежі не є фінансовою основою місцевого самоврядування, тому що мінімальні розміри надходжень унеможливають використання їх для виконання регіональних програм використання та охорони земель. В наш час дуже важливо збільшити фінансування на охорону земельних ресурсів. На території областей України виконання робіт з охорони земель здійснюється дуже повільно у зв'язку з недостатнім фінансуванням. Останнім часом здійснення даних заходів не фінансується за рахунок Державного бюджету, а лише за кошти місцевих бюджетів та інших джерел фінансування.

10. Запровадження прозорого обігу земель сільськогосподарського призначення.

Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблена Стратегія розвитку аграрного сектора «3+5», основні напрямки якої це: земельна реформа, реформа держпідтримки та реформа держпідприємств. Для того, щоб запустити прозорий обіг земель сільськогосподарського призначення, необхідно: встановити мінімальний термін оренди земельних ділянок для багаторічних насаджень; дозволити обмін земельних ділянок, розташованих в межах однієї території; передати державні землі сільськогосподарського призначення у комунальну власність; привести у відповідність оцінку земель сільськогосподарського призначення; врегулювати використання нерозподілених (невитребуваних) земельних ділянок [11].

11. Вдосконалення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення.

Під час огляду зарубіжного досвіду оцінки сільськогосподарських угідь Кошель А. дійшов висновку, що існує багата інформаційно-методична база, яка може бути використана для вдосконалення вітчизняної методології оцінки сільськогосподарських угідь на основі масових методів за такими напрямками: взаємозв'язку агрокліматичної та економічної оцінки земельних ділянок; економічної класифікації сільгоспугідь в частині вироблення раціонального критеріального підходу; оцінки сільськогосподарських угідь у рамках вивчення ключових елементів розрахунку, їх порівняльності та аналізу отриманих результатів [12]. Мартин А.Г. зазначає, що потребує перегляду сама система землеоціночних робіт. Адже у радянський період, коли грошова оцінка землі розглядалась атрибутом капіталістичної економіки, економічна оцінка виконувала функцію своєрідного «сурогату» вартісної оцінки земельних ресурсів для потреб регулювання і планування

сільськогосподарського виробництва. За сучасних умов економічна, організаційна та управлінська необхідність збереження в Україні такого виду земельно-кадастрових робіт як економічна оцінка земель вбачається досить сумнівною [13].

Висновки та подальші дослідження. Врахування наслідків процесів реформування земельних відносин вимагає реалізації механізму трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення, розробки та запровадження заходів, метою яких визначено дотримання балансу між сумою витрат на фінансування заходів щодо охорони земель сільськогосподарського призначення та розмірами платежів за користування цими землями. Це дозволить отримати синергетичний ефект від їх дії.

Література

1. Соскін О. І. Трансформація податкової системи в контексті формування сучасної економічної моделі України / О. І. Соскін // Економічний часопис – XXI, 2010 – № 3–4. – С. 7–14.
2. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку [Ш. І. Ібатуллин, О. В. Степенко, О. В. Сакаль та ін.]. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012 – 52 с.
3. Лісецький В. Оподаткування землі та нерухомості. Що варто запозичити у країн світу? / В'ячеслав Лісецький // Землевпорядний вісник. – 2009. – № 6. – С. 37–42.
4. Бобох Н. М. Оподаткування землі як об'єкта нерухомого майна в Україні / Н. М. Бобох // Формування ринкової економіки в Україні : [зб. наук. праць]. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2011. – Вип. 16. – С. 30–35.
5. Ступень М. Особливості використання земель сільськогосподарського призначення в ринкових умовах / М. Ступень, Л. Дудіч // Економіст. – № 4. – 2011. – С. 49–52.
6. Тулуш Л. Особливості формування системи прямого оподаткування аграрного сектору в розвинутих країнах / Л. Тулуш, Н. Малініна // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 1 (6). – С. 124–134.
7. Боровик П. М. Формування системи обов'язкових платежів за землі сільськогосподарського призначення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Боровик Петро Миколайович – Київ, 2008. – 17 с.
8. Мартин А. Г. Проблеми охорони земель сільськогосподарського призначення в умовах завершення земельної реформи / Мартин А. Г., Шевченко А. В. // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2014. – № 1–2. – С. 48–56.
9. Хвесик М. А. Забезпечення сталого природокористування в умовах глобалізації та змін клімату / Хвесик М. А. // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Стратегія забезпечення сталого розвитку України» (м. Київ, 20 травня 2008 р.). – У трьох частинах. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 1. – С. 195–197.
10. Про охорону земель [Електронний ресурс]: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>
11. Стратегія розвитку аграрного сектора «3+5». Міністерство аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт: україн. версія. – Режим доступу: http://minagro.gov.ua/apk?tid_hierachy=1300
12. Кошель А. Зарубіжний досвід масової оцінки земель під сільськогосподарськими угіддями / А. Кошель // Землевпорядний вісник. – 2015. – № 4. – С. 42–46.
13. Мартин А. Актуалізація показників нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення / А. Мартин // Землевпорядний вісник. – 2011. – № 6. – С. 32–37.

References

1. Soskin, O.I. (2010), "The transformation of the tax system in the context of the current economic model of Ukraine", *Ekonomichnyi chasopys–XXI*, no. 3–4, pp. 7–14.
2. Ibatullin, Sh.I., Stepenko, O.V., Sakal, O.V. et al. (2012), *Mekhanizmy upravlinnia zemelnymy vidnosynamy v konteksti zabezpechennia staloho rozvytku* [The mechanisms of management of land relations in the context of sustainable development], Derzhavna ustanova "Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy", Kyiv, Ukraine, 52 p.
3. Lisetskyi, V. (2009), "The taxation of land and real estate. What should borrow from the world?", *Zemlevporiadnyi visnyk*, no. 6, pp. 37–42.
4. Bobokh, N.M. (2011), "Taxation of land as immovable property in Ukraine", *Formuvannia rynkovoї ekonomiky v Ukraini*, Lviv, Ukraine: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, iss. 16, pp. 30–35.
5. Stupen, M. and Dudich, L. (2011), "Features of use of agricultural land in market conditions", *Ekonomist*, no. 4, pp. 49–52.

6. Tulush, L. and Malinina, N. (2012), "Features of formation of a system of direct taxation of the agricultural sector in developed countries", *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, vol. 1(6), pp. 124–134.
7. Borovyk, P.M. (2008), "Formation of system of mandatory payments for agricultural land", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.08, Kyiv, Ukraine, 17 p.
8. Martyn, A.H. and Shevchenko, A.V. (2014), "Problems of protection of agricultural land in terms of the completion of the land reform", *Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel*, no. 1–2, pp. 48–56.
9. Khvesyk, M.A. (2008), "Ensuring sustainable environmental management in the context of globalization and climate change", *Stratehiia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.* [The strategy of sustainable development of Ukraine: Proceedings of the international scientific conference (Kyiv, May 20, 2008)], RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, Kiev, Ukraine, part 1, pp. 195–197.
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), *Pro okhoronu zemel: zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 962-IV* [Land protection: The Law of Ukraine from 19.06.2003, no 962-IV], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (access date June 27, 2015).
11. Ministerstvo aharnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy (2015), "The strategy of development of agrarian sector "3 + 5"", available at: http://minagro.gov.ua/apk?tid_hierachy=1300 (access date July 18, 2015).
12. Koshel, A. (2015), "Foreign experience of mass valuation of agricultural land", *Zemlevporiadnyi visnyk*, no. 4, pp. 42–46.
13. Martyn, A. (2011), "Updating of indicators normative monetary value of agricultural land", *Zemlevporiadnyi visnyk*, no. 6, pp. 32–37.

УДК 658:504.03

Бєлобородова М.В.,
аспірант* кафедри економіки підприємства,
Державний вищий навчальний заклад
"Національний гірничий університет",
м. Дніпро

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНІЦІАТИВИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Bieloborodova M.V.,
graduate student at the
department of enterprise economics
State HEI "National Mining University", Dnipro

IMPROVEMENT OF A METHODOLOGY FOR DETERMINING THE LEVEL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES' ECOLOGICAL INITIATIVES

Постановка проблеми. Аналіз економічних та екологічних статистичних показників діяльності промислового сектору демонструє тенденцію до подальшої його структурної деградації з переважанням енергоємних і ресурсоємних підприємств. Традиційно, промисловість і, зокрема, гірничо-металургійний комплекс, залишаються видом економічної діяльності, який чинить значний тиск на навколишнє природне середовище (НПС) і спричиняє глобальні екологічні наслідки. Таким чином, усвідомлення промисловими підприємствами своєї екологічної відповідальності стає запорукою подальшого виходу держави із кризової ситуації, яка склалась в сфері охорони навколишнього середовища на теперішній час. В розрізі цього питання особливої уваги, на нашу думку, заслуговує процес визначення рівня власної екологічної ініціативи підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку теорії та практики соціально-екологічної відповідальності бізнесу висвітлили у своїх роботах такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Г. П. Друкер, А. Керолл, М. Фрідман, Р. Фріман, Ю. Благоев, О. Грішнова, С. Івченко, А. Костіна,

* Науковий керівник: Шаповал В.М. – д.е.н., професор.